

DET SPELAR INGEN ROLL!

Ett utvecklingsarbete om genus och könsöverskridande aktiviteter i
förskolan.

SUSANNE BERGH

CAROLINE KARLSSON

Akademien för utbildning, kultur och

Kommunikation

Pedagogik

Examensarbete i lärarutbildningen

Grundnivå, 15 hp.

Handledare: Tuula Vuorinen

Examinator: Gunilla Granath

Termin: Vt

År: 2015

Examensarbete på grundnivå

15 högskolepoäng

SAMMANFATTNING

Susanne Bergh

Caroline Karlsson

Det spelar ingen roll!

– Ett utvecklingsarbete om genus och könsöverskridande aktiviteter i förskolan.

Årtal: 2015

Antal sidor: 24

Detta utvecklingsarbete syftar till att synliggöra och möjliggöra normöverskridande aktiviteter med leken som verktyg. Med ett arbetssätt som utgår ifrån en genusaspekt med inriktning på normkritik hoppades vi kunna öppna upp för nya erfarenheter, nya kamratval och vidga barnens lekvärldar. Detta utan att styra barnen då målet med genus inte är att tvinga barn att göra vissa val, utan att snarare öppna upp för fler valmöjligheter. Det krävs att förskollärarna är medvetna och uppmärksamma på genusstrukturerna i barnens lek, både i den organiserade och i den fria leken. I vårt arbete kom vi fram till att det är upp till förskollärarna att ge barnen dessa förutsättningar och endast det arbetet kan utvärderas.

Nyckelord

Genus, förskola, lek, jämställt arbetssätt

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Vårt mål.....	4
1.2 Begreppsdefinition av genus.....	5
2. Bakgrund	5
2.1 Könsnormer.....	5
2.2 Könsroller	6
2.3 Miljö och tillgång till material	6
2.4 Kamratval/aktiviteter-köns "överskridande"	7
3. Planering	8
3.1 Etiska aspekter	9
4. Dokumentation	9
5. Redovisning av aktiviteter	11
Deltagare.....	11
Övning 1	11
Syfte	11
Genomförande	12
Utvärdering av aktivitet	12
Övning 2	13
Syfte	13
Genomförande.....	14
Utvärdering av aktivitet	15
Övning 3	15
Syfte	15
Genomförande.....	15
Utvärdering av aktivitet	16
Övning 4	17
Syfte	17
Genomförande	17
Utvärdering av aktivitet	18
6. Diskussion	19
Referenslista	22
Bilaga 1 Brev till vårdnadshavare.....	23

1. Inledning

I leken stimuleras alla våra sinnen och det är genom leken vi bearbetar våra känslor, upplevelser och erfarenheter. Vi tränas även socialt och får kunskaper om oss själva som individer, vi får utbyta tankar och fantasier tillsammans med andra (Brodin och Lindstrand, 2008).

Då vi själva är intresserade av leken som verktyg har vi valt att använda oss av den som grund i vårt utvecklingsarbete med genus och jämställdhet i förskolan. Vår uppfattning är att barn i förskolan har större tillgång till fri lek än barn som går i skolan då det i förskolan inte förekommer fasta lektionstimmar på samma sätt som i skolan. Som förskollärare behöver man ständigt nya infallsvinklar och idéer för att arbetet inte skall stanna upp och fortsätta i gamla hjulspår. Att kritiskt granska sig själv och sitt arbetssätt är gynnsamt för hela verksamheten. Pedagogernas medvetna arbetssätt tillsammans med ett genomtänkt material och neutrala miljöer lägger grunden för ett gynnsamt jämställdhetsarbete. I leken förstärks ofta genusstrukturer och det krävs en medveten pedagog för att upptäcka dessa. Det är viktigt att man är uppmärksam på vad som händer även i den fria leken och att man även ställer sig frågan om den fria leken verkligen är fri.

Vi har tagit utgångspunkt från ifrån Läroplan för förskolan Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 2010) där det står skrivet att all personal i förskolan skall verka för att de traditionella könsrollerna motverkas. Styrdokumentet föreskriver även att både pojkar och flickor skall ges möjlighet att pröva och utveckla sina förmågor utan begränsningar utifrån de stereotypa könsroller som återskapas i en ofreflekterad praktik. I förskolans uppdrag ingår alltså ett aktivt genus- och jämställdhetsarbete. Därför är det viktigt att förstärka genus- och jämställdhetsarbetet och våga prova nya metoder för att bygga upp en så stark grund som möjligt. Vi medvetna om vikten av att utvecklas då ingen är fulländad och i det här yrket blir man aldrig fullärd. Begreppet genus är vidare så omfattande att det kan ses som luddigt om man inte vet innebörden av det.

Arbetet med genus i den dagliga verksamheten kräver engagemang och medvetenhet. Genusstrukturer finns överallt, både i den organiserade och i den leken vi kallar fri. Det är i förskolan som man lägger grunden för ett jämställt synsätt och det är därför det är viktigt att personal har tydliga riktlinjer för hur de ska arbeta. Delegationen för jämställdhet (SOU 2004:115) menar på att det inte finns någon enkel lösning, utan att det krävs kunskap i genusfrågor för att få resultat. Ett sätt för förskollärare att arbeta med normkritik är att lägga vikt vid det inre istället för det yttre i bemötandet av barnen. I arbetet med jämställdhet och normkritik är det även viktigt att man inte är rädd för att utmana sig själv och att man ser över sitt dagliga arbete, vilket Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) påpekar. De menar att förskollärare skall arbeta för ökad jämlikhet och därför behöver låta sig utmanas i sina egna förgivandetaganden och sin pedagogiska praktik.

1.1 Vårt mål

Målet med detta arbete är att stärka förskolans arbete med jämställdhet. I detta utvecklingsarbete vill vi synliggöra och möjliggöra normöverskridande aktiviteter för barnen i det dagliga arbetet med genus och jämställdhet.

1.2 Begreppsdefinition av genus

Enligt Delegationen för jämställdhet i förskolan (SOU 2004:115) är genus en socialt konstruerad definition. Biologiskt kön är inte det samma som socialt konstruerat kön. Kön som socialt konstruerat innefattar de föreställningar och förväntningar vi har på män och kvinnor. I SOU 2004:115 står det skrivet att jämställdhet innebär att både män och kvinnor har lika stort handlingsutrymme och att ingen skall begränsas på grund av sitt kön.

2. Bakgrund

I följande avsnitt kommer vi att redogöra för innebörden av begreppen könsnormer och könsroller. Samt miljöns påverkan och slutligen kamratval.

Ett genusmedvetet förhållningssätt innebär att man förstår att människor uppfattas och bemöts på olika sätt beroende på sitt kön enligt Delegationen för jämställdhet (SOU 2004:115). Utifrån det bör man vara uppmärksam på sitt eget handlande och bemöta människor utifrån hur de är som individer och inte utefter vilket kön de har.

2.1 Könsnormer

Hellman (2010) påpekar att vår omgivning betonar könsskillnad, det är genom detta som vi utför vissa handlingar för att bli förstådda som flickor eller pojkar. Hon anser att dessa handlingar får konsekvenser eftersom normerna repeteras och återskapas och att det är beroende av barnens tidigare erfarenheter och egna kreativitet som den normstyrda leken uppstår. Hellman talar även om att det i barns lek förhandlas om tillträde till leken, vem som passar in och vem som skall uteslutas. Hon anser att detta påverkar även det sätt som barnen upprätthåller gränserna mellan könen. Förutsättningen för att dessa gränser skall kunna överträdas är att barnen har lärt sig vilka normer som gäller. Henkel och Tomičić (2009) beskriver det som att ju oftare barn leker könsuppdelat desto större är sannolikheten att de utvecklar och behåller två helt olika regelsystem för hur lekar skall gå till.

Det är genom leken som flickor och pojkar lär sig de kulturella betydelserna av flickighet och pojkighet och det är när de självklara normerna bryts eller ifrågasätts, som de blir synliga (Hellman, 2010). I leken använder både flickor och pojkar sådana saker de känner till, även språket, för att peka ut de aspekter som särskiljer dem som kön (Karlsson, 2008). Även Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) understryker detta och menar att språket ger uttryck för vår identitet och kan användas som en medveten strategi för att skapa kontroll över lek och kamrater.

Hellman(2010) anser att det "normala" och det "onormala" speglas i och skapas av varandra, det krävs ett ständigt arbete för att neutralisera skillnaderna mellan dessa normer. Hedlin (2010) beskriver också det komplexa med att avgöra vad som är normalt beteende, då författaren menar att detta avgörs av de maktordningar som råder i samhället. I den maktordningen ingår könsordningen. Enligt författaren väger makten att konstruera det normala väldigt tungt. Genom bland annat språket uttrycks samhällets föreställning om vad som är normen och idag anses mannen vara normen och kvinnan avvikande. Utifrån detta får mannen automatiskt en högre status än kvinnan. Hellman (2010) menar att begreppet "typisk pojke" oftast handlar om "bråkig pojke", ett ord med låg status. Författaren förstår det som att det i hennes undersökning är positionen som självgående/snälla barn som värderas högst både bland barn och pedagoger.

2.2 Könroller

Delegationen för jämställdhet (SOU 2004:115) anser att barn anpassar sig efter förskollärarnas normer och värderingar och förväntningar på kön för de har oftast inget att jämföra med. För att som förskollärare kunna arbeta för ökad jämställdhet i förskolan behöver man låta sig utmanas i sina egna förgivandetaganden och sin pedagogiska praktik (Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander, 2011). I detta kan man med fördel ta hjälp av sina kollegor för att bland annat synliggöra sitt eget beteende. Hedlin (2010) uppmuntrar här till granskning av rådande normer då de annars lätt kan föras vidare utan att de ifrågasätts. Målet är att både pojkar och flickor ska våga leka med vem de vill och göra vad de vill, utan att behöva känna att valet är olämpligt på grund av vilket kön de har.

Delegationen för jämställdhet (SOU 2004:115) menar att det inte finns någon enkel lösning som att till exempel dela upp barnen i flick- och pojkggrupper då det kan vara kontraproduktivt, utan det krävs kunskap i genusfrågor för att få resultat. Resultatet man strävar efter handlar ofta om att barnen skall leka tvärtom vad som förväntas av dem. Till exempel att flickor skall våga ta för sig mer och att pojkar skall våga leka lugnare lekar. Delegationen anser även att pedagogiken ofta inriktas på att man skapar aktiviteter som bryter de traditionella könsmönstren. Här menar dock Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) att risken med ett arbete som detta är att förskollärare ofta arbetar för att flickor och pojkar ska göra samma saker och att man då ser det som jämställt. När vi försöker ändra och vidga barnens lek och det inte ger det resultat vi önskat, tolkar vi det ofta som att barnens beteende är biologiskt och inte möjligt att förändra (Henkel och Tomičić, 2009).

2.3 Miljö och tillgång till material

Davidsson (2008) anser att den fysiska miljön påverkar barns lärande och utveckling genom att den antingen öppnar eller begränsar barnet och vad det kan använda rummet till och fortsätter med att beskriva att det inte ens är självklart att barnen får eller kan kombinera material från de olika rummen. Delegationen för jämställdhet (SOU2004:115) anser att det är utformningen av leksaker och böcker som formar leken vilket ofta märks i den fysiska miljön där barnen leker könsseparerat. Å ena sidan säger Hellman (2010) att barnen i leken bygger egna fysiska rum och förhandlar fram sociala "lekrum" mellan varandra, å andra sidan påpekar hon att leken ofta kontrolleras av förskollärarna genom rummets utformning och de gruppindelningar som görs. Med detta menar hon att leken inte alls är fri eller naturlig. Hellman (2010) påpekar att leken i den mån det är möjligt bör ske utan förskollärarnas inblandning för att inte störa barnens möjligheter att göra egna erfarenheter och därmed kunna utvecklas. Däremot anser hon att de vuxnas uppgift är att stimulera barnen genom tillgång till möjligheter och rikligt med material.

Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) anser att om man som förskollärare är medveten om att olikheter skapas i samspelet mellan människor, kan man enas om att man skall erbjuda barnen aktiviteter, lekar och material som inte är överdrivet könskodade. Författarna menar att den tydligaste trenden är att man på förskolan antingen köpt in könsneutrala leksaker för att göra miljön så neutral som möjligt, eller blandat könskodade leksaker och material för att uppmuntra barnen att leka könsöverskridande lekar.

Henkel och Tomičić (2009) poängterar att det är rummets utformning och utseende som inbjuder till olika slags lekar, vilka leksaker som ligger framme påverkar vilka

lekar barnen leker. När barnen inte introduceras för leksakerna och får en förklaring om hur de ska användas leker de oftast som de brukar. De som har blivit uppfostrade att leka på ett vårdande sätt kan då använda klossarna till matlagning och de som är vana vid att bygga ser inte ens poängen med att ha gosedjur med i leken. Författarna menar att rummets utformning kan underlätta för barnen i deras identitetsskapande, men även återskapa de traditionella könsrollerna som till exempel att det oftast är flickor som leker i dockvrån och pojkarna i bilrummet. Även färger kan spela stor roll i vem som leker var, då författarna skriver att färgerna i dagens samhälle inte tillhör alla. Rosa antas tillhöra flickor och blått antas tillhöra pojkar. Generellt får flickor bära ljusa och färgglada nyanser och pojkar mörkare. Författarna har en teori om att mörka färger representerar makt och professionalitet i de vuxnas värld och det märks dessutom inte om kläderna blir smutsiga av tuffare lekar i skogen. Henkel och Tomičić uppmuntrar därför förskollärare att introducera alla sorters färger på kläder i utklädningslådan och i utformningar av rum och miljö oavsett om det är pojkar eller flickors.

2.4 Kamratval/aktiviteter-köns "överskridande"

Ärlemalm-Hagsér (2008) förespråkar skogen som gemensam lekplats och menar att i denna öppnas möjligheter till nya kamratval och normöverskridande lekar då skogen ofta betraktas som en neutral plats. Dock påpekar hon att även om skogen som plats är neutral, upptäckte hon vid djupare analys av sin undersökning att det ändå framträder tydliga genusstrukturer i barnens lek. Författaren beskriver skogen som en plats där både pojkar och flickor inbjuds till att leka konstruktionslekar och fysiska lekar där de hoppar, klättrar och springer, både individuellt och gemensamt. Det är i dessa lekar hon uppmärksammat genusstrukturerna. Det visade sig att barnen lekte enligt samma mönster de brukar leka, trots att de befann sig på neutral mark. Här är det viktigt att förskollärarens är medveten om vad som kommer till uttryck i lekarna. Hon hänvisar till sin undersökning och beskriver att både pojkar och flickor beskriver sitt lärande i skogen utan olikheter ur ett genusperspektiv. Båda könen talade om lärandet i bland annat konstruktionslekar.

Enligt Karlson (2003) leker barn ofta könsuppdelat vilket hon anser är en del av den process som leder till ojämlika maktförhållanden mellan könen. Hon fortsätter med att förklara att den så kallade fria leken i allmänhet leder till könssegregerade val då förskollärare oftast inte ifrågasätter barnens val av kamrater. Författaren gör en tolkning i sin undersökning att leken med det motsatta könet inte verkar tillräckligt "bra" i förskollärarnas ögon. Hon menar att de ser det som ett andrahandsval och att man bör ha kamrater av sitt eget kön i första hand. Hedlin (2010) menar att en granskning av rådande normer är viktig då de annars lätt kan föras vidare utan att de ifrågasätts. Det ska inte behöva kännas fel för pojkar och flickor att leka med varandra.

Henkel och Tomičić (2009) skriver att redan vid fyra års ålder vet barn vilka de ska och inte ska vara kompisar med enligt samhällets normer. Blir de kompisar med någon av det motsatta könet måste de oftast förklara att relationen inte kretsar kring kärlek utan vänskap. När de vuxna värderar barnens vänskap som heterosexuell kärlek riskerar barnen att bli av med många kompisar och tvingas därmed att välja bort vänskapen på grund av den andres kön, vilket författarna menar kan vara väldigt tungt för ett barn att behöva göra. Genom att bara leka med barn av ett specifikt kön kan dessa barn även få det svårt i framtiden med att skapa nya bekantskaper och hitta nya kompisar. I gruppindelningar anser författarna att barnens kön ska vara

oväsentligt. Att ha en jämställd grupp innebär inte att ha fem pojkar och fem flickor utan att deras personligheter och egenskaper kompletterar varandra och att alla får utrymme till att aktivt delta.

3. Planering

Vi har valt att genomföra vårt utvecklingsarbete i en förskola. Utifrån tankarna om hur man kan arbeta med genus i den dagliga verksamheten valde vi att göra detta utvecklingsarbete med inriktning på barnens lek. Att använda sig av leken som arbetsmetod är fördelaktigt då barn lär med alla sina sinnen. Lekarna kan leda till nya erfarenheter och nya kamratval. Vi vill uppmuntra till lekar utan att styra dem för barn måste få göra egna val.

Vi planerade att genomföra fyra olika aktiviteter med inriktning på genus och normkritik. Vi valde att genomföra fyra stycken aktiviteter var för att vi ansåg att det var ett lagom antal för vår studie. Vi ville inte heller riskera att trötta ut barnen. En aktivitet var högläsning av en bok med inriktning på normbrytande handlingar vilken vi ställde frågor till under tiden vi läste. Vid en aktivitet visade vi bilder på typiska pojkleksaker som lekte typiskt flickiga lekar och tvärtom. Till dessa bilder hade vi diskussionsfrågor för att få höra hur barnen tänkte om dessa bilder. Bilderna hade vi fått vid en föreläsning i normkritik som vi närvarat vid på Mälardalens Högskola. Vi antog aldrig att vi visste vad barnen gillade för sorts leksaker bara för att vi visste vilka av barnen som var pojkar och flickor. Till de bilder vi visade i övning två hade vi förberett oss med öppna frågor som "Vad ser ni på bilden?" "Hur tänker ni om det ni ser?" Vi var även beredda att fånga upp barnens svar och utveckla dessa.

En aktivitet handlade om att vi styrde leken på ett sådant sätt att de inte fick välja kamrat själva utan fick dra ett kort och para ihop sig med en kamrat som fått ett likadant kort. I denna aktivitet fick barnen kanske leka med både en ny kamrat och med leksaker de inte leker med annars under en begränsad tid för att få möjlighet att prova på något nytt. Sista aktiviteten handlade om att använda sin fantasi och att arbeta och leka tillsammans. Här handlade det om att barnen skulle skapa sin egen fantasivärld med huvudpersoner och händelser. Fokus låg på personernas egenskaper istället för utseende och vi skrev ner allting som en saga. I sista övningen valde vi medvetet att inte lägga någon vikt vid utseende och kön i skapandet av våra huvudpersoner i sagan, utan vi fokuserade på personens egenskaper, personligheter och förutsättningar. Eftersom att vi ville att leken skulle vara så fri och naturlig som möjligt befann vi oss i lekhallen som är en stor öppen yta och där lade vi ut förskolans utklädningskläder i ett hörn utan något direkt systematik. Henkel och Tomičić (2009) menar att ju oftare barn leker pojkar och flickor var för sig, desto större är sannolikheten att de utvecklar olika regelsystem för hur lekar skall gå till. Hellman (2010) anser att detta påverkar även det sätt som barnen upprätthåller gränserna mellan könen, förutsättningen för att dessa gränser skall kunna överträdas är att barnen har lärt sig vilka normer som gäller. Därför planerade vi en viss styrning av lekkamrat i övning tre, för att på detta sätt försöka neutralisera könsuppdelningen i lekarna.

Tillsammans med pedagogerna på förskolan bestämdes att vi skulle genomföra en aktivitet per vecka då aktiviteterna var oberoende av varandra. Vi valde att arbeta med ett mindre antal barn vid tre av tillfällena och endast vid aktivitet tre arbetade vi med hela gruppen då aktiviteten krävde fler deltagare. Deltagarantalet anpassades i

vissa aktiviteter för att minimera risken för att någon/några barn inte fick göra sin röst hörd. Det var viktigt för oss att barnen vi arbetat med skulle få berätta vad de tyckt om aktiviteterna och det var på grund av det som vi anpassade grupperna. Vi var även medvetna om hur vi mötte gruppen, att vi förklarade tydligt att vi är genuint nyfikna och värdesätter deras svar och funderingar. Det sista tillfället avslutades med att samla alla barnen som hade hjälpt oss med aktiviteterna för att fråga dem om vad de tyckte om det vi hade gjort. Vi ville använda oss av deras röster i vår utvärdering.

3.1 Etiska aspekter

I enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002) tog vi i god tid kontakt med vår tilltänkta förskola för ett informerat samtycke. Redan vid första kontakten informerades förskollärarna om villkoren för barnens deltagande och hur vi tänkte oss gå tillväga. Vi hade också med oss ett informationsbrev till personalen och barnens vårdnadshavare. Informationsbrevet beskrev vår uppgift, syftet med arbetet och en kort presentation av de aktiviteter vi tänker oss arbeta med. I brevet framgick även information om vilka vi är, varför vi genomför det här och vad resultatet skall användas till och även vilka som får ta del av vår undersökning och hur redovisningen av detta förväntas gå till. Vi valde att beskriva utvecklingsarbetets innehåll i termer av vänskap och relationer då begreppet genus kommit att bli ett kontroversiellt begrepp som kan laddas med både positiva och negativa innebörder.

I enlighet med Vetenskapsrådet (2002) beskrev vi även i brevet till vårdnadshavarna att vi tänkte dokumentera processen genom anteckningar, foton och att vi även ville filma både barnen och oss själva under arbetets gång. Detta för att i efterhand kunna analysera och upptäcka saker vi missat under genomförandet. I och med att vi tänkte filma och fota barnen under arbetets gång bad vi vårdnadshavarna om deras samtycke till detta. Vi tänkte befinna oss i barnens naturliga lekmiljöer och därför ville vi ändra så lite som möjligt i miljön för att resultatet skulle bli nära liggande barnens verklighet som möjligt. Vi informerade om att barnens deltagande var frivilligt och att de hade rätt att avbryta sin medverkan när helst de ville såsom Vetenskapsrådet (2002) föreskriver. Vårdnadshavarna ombads fylla i en talong med barnens namn och välja något av de alternativ som angivits så att vi inte skulle riskera att fånga något barn på foto eller film utan vårdnadshavarens medgivande. Vårdnadshavarna blev även informerade om att inga namn eller andra uppgifter som skulle kunna identifiera barnen på något sätt skulle komma att nämnas i den senare presentationen. I informationsbrevet som skickades ut till vårdnadshavarna valde vi att tala runt begreppet genus, vilket var något som vi i efterhand ångrade då vårdnadshavarna har rätt att få veta vad de tackar ja till. Vi hade verkligen ingen baktanke eller för avsikt att "lura" vårdnadshavarna. Vi beskrev begreppet genus innebörd, utan att nämna ordet genus. Vi ställdes inför ett dilemma och valde att hantera det på detta sätt. Vi är även övertygade om att deras samtycke inte sett annorlunda ut om vi nämnt ordet genus i brevet då förskolan redan arbetar mycket med genus och vårdnadshavarna har sedan tidigare gett sitt samtycke för detta.

Vid genomförandet av de olika aktiviteterna tillfrågades barnen på plats om de gav sitt samtycke till att bli filmade och fotade.

4. Dokumentation

I första hand letade vi tips på hur vi kunde gå tillväga genom litteratur som vi har arbetat med tidigare och även litteratur som vi hittade genom Högskolans bibliotek.

Vi sökte hjälp av kunnig personal på biblioteket för att hitta tidigare forskning kring genus, lek, lärande och jämställt arbetssätt i förskolan. Vi använde oss även av tidigare litteratur i ämnets referenslistor för att hitta ytterligare litteratur.

Vi tog utgångspunkt ur Björndal (2005) för att få tips om vilka metoder vi skulle använda medan vi dokumenterade arbetets gång. Av de metoder han beskriver kände vi att loggbok, video- och ljudinspelning och observation av den andra ordningen, det vill säga att man som observatör själv medverkar i den pedagogiska situationen, skulle passa oss bäst i detta arbete. Det finns flera sätt att utvärdera sig själv på i relation till verksamhetsutveckling och att kunna gå tillbaka och se sitt eget beteende i efterhand är ett av dem. En viktig del när man utvecklar en verksamhet är att titta på sig själv i syftet att synliggöra underliggande normer och värderingar. Detta brukar främst ske genom att fota och filma då det är lätt att glömma vad som har hänt tidigare under dagen. Vi valde att fota och filma för att vi båda ska vara med och leda aktiviteterna och för att vi skulle kunna utvärdera oss själva. Björndal (2005) kallar detta filtreringsprocessen, vilket är hjärnans sätt att hantera alla intryck den får under dagen. Utan att personen är medveten om det, filtrerar hjärnan bort en stor del av det som händer, då den inte har kapacitet nog att hantera allt.

Björndal (2005) skriver att om pedagogen som skall utföra observationen är fullt fokuserad och har all uppmärksamhet på undervisningen eller aktiviteten har hen begränsade möjligheter att se vad som sker runt omkring, eller kanske till och med mitt under näsan. Därför rekommenderar författaren video- och ljudinspelningar då det ger tillfälle att gå bakåt i tiden och notera hur pedagogen har agerat. Detta passade hur vi ville arbeta då vårt syfte är att utvärdera oss själva som blivande förskollärare. Författaren skriver vidare att detta bör sammanföras med de observationer som pedagogen gör under utförandet av aktiviteterna. Dessa observationer menar han är lika viktiga som filminspelningarna då en film aldrig kan reflektera det som hände i verkligheten, då kameravinkeln, ljudet och zoomen påverkar.

Under aktiviteterna valde vi att ställa upp filmkameran ett par meter bort och vinklade den så att vi fick en helhetsbild av både oss och barnen. Kamerans ljud var bra så trots att kameran stod en bit ifrån hördes allt som sades. När det fanns tillfälle för en av oss att ta ett kliv tillbaka och ta stillbilder tog vi den chansen. Dock gick inte detta under alla aktiviteter då bådas medverkan behövdes. Under en av aktiviteterna fick barnen olika uppgifter att utföra och då gick vi omkring med filmkameran och filmade våra samtal med dem. För att komplettera ljud- och videoinspelningarna förde vi kontinuerligt loggbok. Björndal (2005) menar att detta är ett bra komplement till videoinspelning då loggboksanteckningarna stöttar synintrycken. Loggbok är även bra att använda då kameran inte kan fånga det som händer runtomkring.

Direkt efter genomförandet av varje övning satte vi oss i ett avskilt rum, gick igenom dokumentationen och antecknade våra första spontana reaktioner. Vi utgick både utifrån det vi såg på filmen och det vi mindes från övningen. Senare under arbetets gång gick vi tillbaka till filmerna och antecknade ytterligare reaktioner utifrån ett annat perspektiv eftersom att vi inte hade sett filmerna på ett tag. Varje film blev mellan 10-25 minuter långa och anteckningarna blev fem sidor sammanlagt. Detta gjorde att det tog ca fyra timmar totalt att transkribera dokumentationen.

5. Redovisning av aktiviteter

Vi valde att göra aktiviteter som var anpassade efter barnens ålder men ändå utmanande. Under utvecklingsarbetet valde vi att genomföra fyra aktiviteter vid fyra olika tillfällen. Aktiviteterna vi genomförde hade vi planerat innan vi träffade barnen. En av aktiviteterna hade Caroline provat på tidigare på en annan avdelning, men de andra aktiviteterna var nya för oss.

Deltagare

Barnen var vid genomförandet i åldrarna 4-6 år. Vid de olika övningstillfällena valde vi med hjälp av en förskollärare ut en heterogen grupp med sex barn, tre pojkar och tre flickor, för deltagande. Vi valde att tillfråga olika barn vid varje övningstillfälle, med undantag för två som var med vid alla tillfällena för att de skulle kunna hjälpa oss i utvärderingen av aktiviteterna och våra insatser. Dock fick alla de deltagande barnen berätta vad de tyckt om övningen de deltagit i då vi efter varje genomförd aktivitet avslutade med en kort reflektion. Vi insåg efter ett samtal att det vore fel att utvärdera barnens agerande då det inte finns något rätt svar på hur de ska bete sig efter våra aktiviteter. I utvärderingen tittade vi bara på oss själva och de aktiviteter vi valt.

Övning 1

Syfte

Den första övningen bestod i att vi läste boken Kalle med klänning, utgiven av Sagolikt Bokförlag. Syftet med denna övning var att vi ville synliggöra och diskutera normer kring vad som anses vara flickigt och pojkgigt med barnen. Vi använde oss här av denna bok då den har inriktning på genus och normbrytande handlingar. Vi ansåg att bokens inriktning var en bra öppning på kommande aktiviteter. Henkel och Tomić (2009) skriver även om betydelsen av läsning och att våra tankar och värderingar influeras av allt runt omkring oss, också de böcker vi läser. Författarna menar att mycket av det som barn lär sig ifrån tidig ålder kommer ifrån böcker och därför bör förskollärarna vara medvetna om innehållet. Generellt tar pojkarna större plats i böckerna och beskrivs som tuffa och orädda medan flickorna framställs som söta och försiktiga.

Den här övningen ansåg vi var en bra uppstart på vårt arbete. Vi såg det som ett sätt för barnen att lära känna oss bättre. Brodin och Hylander (2011) skriver om hur barns intressen kan fångas på olika sätt och vis. När en förskollärare har ansvar för flera barn samtidigt uppstår en större utmaning att fånga deras uppmärksamhet då deras intressen skiljer sig åt. Författarna menar att det är enbart den vuxnes fantasi som sätter gränserna för hur denne ska hantera situationen på bästa sätt.

Till boken fanns ett diskussionsunderlag med frågor och funderingar som vi hittat på Sagolikt Bokförlags hemsida. Dessa frågor tänkte vi ta upp med barnen. Detta ville vi avsluta bokläsningen med för att få höra barnens tankar om det vi nyss läst. Skulle de tycka att något var annorlunda, eller skulle de inte ens reagera på att Kalle hade klänning? Dessa frågor handlade om genus och rätten till att vara som man vill. Då vår tanke var att barnen skulle diskutera tillsammans med oss var vi öppna för att fånga deras frågor i stunden. På dessa frågor fanns det inga rätt eller fel svar och inga bedömningar eller värderingar lades i barnens svar och åsikter.

Genomförande

Vi berättade inte för barnen att vi skulle arbeta med något som kallas genus, utan startade upp vårt arbete genom att förklara för dem att vi studerar till förskollärare/lärare och skall därför genomföra olika aktiviteter med dem för att träna oss på att bli bra förskollärare och frågade om barnen vill hjälpa oss med det. Barnen undrade vad vi skulle göra för något och ville gärna hjälpa till.

Vi samlade de sex barnen vi tillfrågat i en ring i ett avskilt rum och berättade att vi skulle läsa en saga tillsammans med dem. Några av barnen hämtade då sina gosedjur och berättade att de brukar ha dem i knät när det är sagoläsning. När barnen kommit till ro visade vi bokens framsida och bläddrade lite i den för att visa bilderna samtidigt som vi berättade vad boken hette. Vi frågade barnen om de kunde gissa vad boken skulle handla om när vi sa bokens titel och de kom med olika förslag, uteslutande att det var en pojke som hade klänning och de undrade varför han hade det. Hade han den hela tiden? Tillsammans med barnen kom vi överens om att vi måste läsa boken för att få svar på våra frågor.

Vi satte oss tillrätta och började läsa. Att vi satte oss avskilt var för att vi skulle kunna läsa i lugn och ro utan störande moment. Vi läste högt och visade bilderna för barnen under tiden. Vi var medvetna om att boken kunde väcka diskussion då den tydligt bryter mot normerna, därför lät vi detta moment ta tid och vi var beredda på reaktioner från barnen. En intressant reaktion från barnen var att när karaktären Kalle blev retad för att han hade klänning på sig uttryckte några av barnen att det var synd om honom, trots att de själva skrattade åt honom för han hade klänning. Ett barn viskade till ett annat barn "Om man har klänning på sig så blir man jättebra på fotboll". Vid ett tillfälle under högläsningen sa en av pojkarna "Ibland har jag klänning" och en flicka kontrade med "Ibland har jag byxor".

I genomförandet av denna övning behöll vi ett positivt tonläge och om barnen inte ville vara med under hela övningen behövde de inte, det var fritt för dem att gå ifrån om de kände att det inte var intressant. Barnen satt stilla och lyssnade uppmärksamt och var nyfikna på bilderna, kom med kommentarer om hur bilderna såg ut och att Kalle hade en fin klänning. Vi försökte diskutera genom att ställa frågor om vad som var speciellt med klänningen och varför Kalle ville ha den på sig. Barnen svarade att Kalle var varm och ville vara kall, dessutom ville han vara fin som tjejerna i boken. De tyckte att han var rolig. När vi frågade om vad Kalles föräldrar tyckte sa barnen att de först tyckte det var dåligt och sedan tyckte det var bra. Vi fick några enstaka kommentarer till men då barnen hade börjat leka med utklädningskläderna som fanns i rummet hade de tappat fokus och vi hade svårt att fånga deras intresse igen.

Som Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) skriver kan språket användas som en strategi för att medvetet skapa kontroll. Utifrån den vetenskapen vägde vi våra ord noga och samtalande alltid innan aktiviteterna drog igång om hur vi skulle introducera dessa för barnen på ett sätt så de skulle förstå aktiviteten och bli delaktiga i den.

Utvärdering av aktivitet

Det vi tänkte på när vi gick igenom den filmade dokumentationen av övningen var att vi inte riktigt tog vara på barnens kommentarer som vi hade planerat att göra, utan vi var lite för fokuserade på att få läsa klart sagan. Vi var rädda för att lägga orden i munnen på barnen och lägga värderingar i deras åsikter. I slutet av läsningen hade vi börjat slappna av och hade lättare att fånga upp barnens frågor, vi stannade upp mer och förklarade vad vi såg på bilderna för att sedan fortsätta. Hellman (2010) anser

att för att sudda ut gränserna mellan vad som anses som det "normala" och det "onormala" krävs det ett ständigt arbete. Därför skulle vi följt upp barnens svar då vi diskuterade varför Kalle ville ha klänning. Vi skulle även ha diskuterat varför vissa anser det vara konstigt att pojkar har klänning och påpekat att det är tillåtet att klä sig som man vill. Vi kände när vi tittade igenom filmen efter tillfället att vi kunde varit mer lyhörda och uppmärksamma och låtit barnens röster komma fram mer.

Däremot var vi väldigt noga med att visa bilderna i boken för barnen så att alla fick se i lugn och ro. För att det skulle bli variation för barnen och för att vi båda skulle kunna utvärdera oss själva turades vi om att läsa. Vi läste inte hela sagan då den var väldigt lång, utan vi hade i förväg valt ut delar. Fördelen med denna saga var dock att det gick att plocka ur delar och ändå få ett helt sammanhang utan att det påverkade historien. Vi ville inte heller att övningen skulle vara för lång så att barnen skulle hinna tröttna och tappa intresset.

Hellman (2010) påpekar att det är genom att vi utför vissa handlingar som vi blir förstådda som flickor eller pojkar. Hon anser att dessa handlingar får konsekvenser eftersom normerna repeteras och återskapas. Det såg vi här ett tydligt exempel på när barnen redan i början av övningen reagerade på bokens titel och en av pojkarna sa att killar kan ha klänning, vilket vissa tyckte var lite roligt. Innan de visste namnet på huvudpersonen var de säkra på att boken handlade om en tjej.

Vår tänkta diskussion i efterhand gick inte som planerat. Vi hade förberett oss med diskussionsfrågor som hörde till boken, men när vi försökte samla barnen och tala om dessa frågor visade de inget intresse. De sa att de hellre ville leka med utklädningskläderna eller gå ut till sina kompisar som var ute på gården.

Övning 2

Syfte

Syftet med denna aktivitet var att diskutera om vad som anses vara pojkigt och flickigt utifrån de rådande normerna. Vi använder oss av bilder på leksaker, till exempel superhjältar och barbie dockor, där de typiskt pojkiga leksakerna som Spindelmannen leker med typiskt flickiga saker som dockskåp och tvärtom. Dessa bilder visar vi barnen och ställer frågor om hur de tänker om dessa situationer. Med detta ville vi starta en diskussion och få höra barnens tankar om detta för att utmana oss själva och våra förutfattade meningar om normerna kring genus. Eftersom vi i förra övningen talat om genus och rätten att få vara som man vill utan att någon annan skall tycka att det är konstigt ville vi ta arbetet ett steg längre och utmana oss själva.

Vårt syfte med denna övning var att synliggöra hur barn tänker om de normer som är kopplade till genus. Är det vi som har en förutfattad mening om att vi behöver arbeta normkritiskt? Eller är det tillräckligt att ha ett jämställt arbetssätt? Hellman (2010) anser att det krävs ett ständigt arbete för att sudda ut gränserna mellan det som betraktas som normalt eller onormalt. Ingenting är rätt eller fel, men vi vill ge dem möjlighet till nya synvinklar och genom den gemensamma diskussionen utbyta tankar med varandra och sätta ord på sina åsikter.

Hellman (2010) skriver att det är genom leken som barn lär sig de typiska normerna för flickighet och pojkighet, det är när de självklara normerna bryts eller ifrågasätts,

som de blir synliga. Vi valde att visa bilder på olika leksaker för att barnen lättare skulle kunna koppla bilderna till sin egen lekvärld.

Genomförande

Vi började övningen med att berätta för de sex barn som skulle medverka i aktiviteten att vi skulle prata om olika sätt att leka, och att vi behövde deras hjälp för att de är proffs på det. Vi pratade om leken i allmänhet och visade barnen bilder på olika typiska pojk- och flickleksaker. Sedan visade vi samma bilder, men ur ett helt annat perspektiv. Superhjälten drack te ur dockservis, Barbie körde motocross, Spindelmannen körde dockvagn osv. Vi ställde frågor till bilderna som vad de såg på bilden och lät dem beskriva olika detaljer. Under aktiviteten berättade barnen om alla saker de såg på bilden och vad man kunde göra med dem, om de själva hade några sådana saker och hur de i så fall såg ut. Detta resulterade i att genomförandet blev väldigt ostrukturerat och diskussionerna handlade om helt andra saker, några barn tröttnade och gick.

Vi försökte leda diskussionen vidare genom att ställa frågor som "Kan man leka så här?" "Hur skulle man kunna göra med de här sakerna?" Barnen fick berätta och de kom med förslag på hur man skulle kunna bygga om slottet och beskrev olika sätt att bygga lego hus på. Bland annat talade en pojke och en flicka tydligt och lite irriterat om för oss att "man faktiskt kan leka med vad man vill och med vem man vill utan att det är något som är konstigt".

Barnen fick berätta om vad de kunde se på bilderna. På bilden där det var ett barn klätt i röda kläder på ena foten och i blå kläder på den andra antog de flesta barnen att det var två olika personer, för de tyckte att den ena var lite större och tjockare. Någon sa att det är en kille för han har kort hår och då protesterade ett annat barn och sa att även tjejer kan ha kort hår för det hade dennes mamma. Ett barn sa att hon visste att det var en tjej på bilden för hon hade tjejleksaker. Detta startade en diskussion om vad som är tjej- och killsaker och en pojke berättade att han brukar leka med tjejleksaker ibland. Två barn påpekade att det inte spelar någon roll om man är pojke eller flicka och vilka leksaker man leker med, alla kan leka med allt. Inget av de andra barnen argumenterade emot, utan berättade istället att de också lekte med både pojk- och flickleksaker. En av flickorna sa dock att hon inte vet vad tjejsaker är.

Vi följde upp barnens svar och ställde följd- och motfrågor för att leda diskussionen vidare. Vi frågade även ofta "Varför tänker ni så?" "Hur kan man veta det?" Och "Brukar ni leka så?" Dessa frågor ifrågasätter normbrotten vi talat om. Vi var mer aktiva i denna övning än den tidigare, kanske för att vi kände oss tryggare i diskussionen om vad som är typiskt flickigt och typiskt pojkigt. Hellman (2010) skriver att det är genom leken som barn lär sig vad som rent kulturellt anses vara flickigt och pojkigt, därför ville vi göra något lekfullt för att utmana dessa normer. Hellman menar att det inte är förrän de självklara normerna bryts eller ifrågasätts som de blir synliga. Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) skriver att man som förskollärare kan välja att antingen bara ha material på förskolan som är så könsneutralt som möjligt eller så kan man ha så könskodat material som bara är möjligt och uppmuntra könsöverskridande lekar. I det här fallet valde vi att visa barnen bilder som hade typiskt könskodat material men de var blandade med varandra.

Utvärdering av aktivitet

Vi lyckades inte fånga barnens intresse för övningen riktigt. Det kan bero på hur vi presenterade övningen för dem och om vi förhöll oss på en nivå som inte var anpassad för dem eller att vi ställde fel frågor. Frågorna vi ställde riskerar att cementera traditionella könsroller då vi på grund av våra formuleringar istället ifrågasatte normbrotten.

Den diskussionen som ändå uppstod under övningens gång var väldigt givande för oss då vi fick många tänkvärda svar av barnen. Hedlin (2010) anser att de rådande normerna bör granskas då de annars lätt kan föras vidare utan att de ifrågasätts. Hon tycker att pojkar och flickor ska våga leka med vem de vill och göra vad de vill, utan att behöva känna att det är olämpligt på grund av vilket kön de har. Vi uppskattade att våra förutfattade meningar inte stämde och att genomförandet blev på ett annorlunda sätt än vad vi tänkt oss.

Vi borde själva inte ha använt ord som pojkleksaker eller flickleksaker då detta ordval bekräftar och befäster skillnaden mellan leksakerna. I stället skulle neutrala ord som leksaker eller beskrivande ord ha använts. Denna insikt, tillsammans med undran om hur det påverkade aktivitetens resultat, är något vi tar med oss.

Vi kunde ha tänkt på att inte bara ha bilder på normöverskridande lekar, utan även visat bilder på leksituationer där till exempel en flicka leker med dockor och en pojke leker med bilar. Vi skulle inte heller ha talat i termer av vad som anses vara typiskt pojkigt och flickigt. För det är det genus i leken handlar om, att man får vara hur man vill och leka med vad man vill oavsett om man är pojke eller flicka. Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) anser att man som förskollärare bör vara medveten om att olikheter skapas i samspelet mellan människor och därför erbjuda barnen aktiviteter, lekar och material som inte är könskodade.

Övning 3

Syfte

Då vi tidigare talat om genus och normkritik ville vi prova en praktisk övning där barnens tankar och åsikter skulle utmanas. Aktiviteten innefattade en möjlighet för barnen att få prova något nytt oavsett kön och kanske även få tillfälle att leka med någon eller något som de annars inte leker med så ofta. Henkel och Tomičić (2009) skriver att ju oftare barn leker könsuppdelat desto vanligare är det att de utvecklar två olika regelsystem för hur lekar ska gå till. Denna aktivitet uppmuntrar det motsatta då en pojke och en flicka kan dra samma kort, likaväl som att två pojkar eller två flickor kan dra samma kort.

Vi såg detta som ett typiskt arbetssätt för oss som blivande förskollärare. Det var inte bara en aktivitet som gav barnen tillfälle att leka med andra och prova på nya aktiviteter som kanske ger omväxling i deras vardag. Utan det är även något som vi kan arbeta med dagligen eller ett par gånger per vecka då det är en kort aktivitet som barnen sedan får hålla på med så länge som de vill tills de väljer att leka med något annat istället. Det blir en normbrytande aktivitet i vardagen.

Genomförande

Här hamnade vi mitt i påskfirandet så det var mycket fokus på pyssel och liknande. Dock var barnen väldigt nyfikna på att hjälpa oss och på att se vad som skulle hända idag. I denna övning samlade vi hela barngruppen med 22 barn i en ring och de fick

alla dra varsitt kort. På varje kort var det en bild på en lek eller aktivitet som fanns tillgänglig på avdelningen. Det fanns två kort för varje lek. När två barn hade dragit likadana kort fick de tillsammans gå iväg och under 15 minuter leka med just detta. Vi ansåg att 15 minuter är en rimlig tid för att de ska kunna avgöra om det här är något för dem eller inte. När tiden hade runnit ut fick de själva välja om de ville fortsätta med detta eller om de hellre ville göra något annat. Vi hade när vi introducerade aktiviteten berättat för barnen att det var frivilligt att delta och att de fick avbryta när helst de ville.

Vi gick runt till de olika stationerna och pratade med barnen och frågade vad de tyckte om att prova på olika saker, om det kändes okej osv. När vi pratade med barnen frågade vi allmänna frågor utan att benämna kön eller namn, utan använde kompis som en generell benämning

De barn som lekte med djuren startade automatiskt en sorteringslek där de sorterade efter storlek och sort. Vi kommenterade inte detta utan lät dem leka vidare som de ville, vilket resulterade i att de efter en stund slutade sortera djuren och lekte en annan lek som gick ut på att de största och farligaste djuren skulle äta upp de mindre som försökte gömma sig.

När barnen fick dra korten blev de två barnen som skulle leka med lego en pojke och en flicka. Pojken sprang direkt till legorummet och satte igång medan flickan direkt försökte undvika det av ointresse. Men en av oss tog henne i handen, följde med henne in i rummet och gav några uppmuntrande ord och med det blev hon genast mer motiverad att åtminstone prova. Genast när hon kom in i rummet hittade hon en legobit med rosa blommor på som fångade hennes intresse och plötsligt byggde hon för fullt. Den av oss som följt med henne stannade även en stund i rummet som stöd.

Eftersom vi förklarat innan att de skulle prova på i minst 15 minuter för att sedan få leka med vad de ville, fick de fortsätta tills de tröttnade. När vissa av barnen kom fram och frågade om hur lång tid det var kvar svarade vi sanningsenligt och försökte motivera dem att fortsätta att utveckla leken. Vi talade aldrig om när de 15 minuterna var slut utan vi lät barnen fortsätta för att inte avbryta deras lek. När vi efter cirka 25 minuter märkte att de flesta hade tröttnat och lekt klart hade vi en återsamling på mattan igen för att diskutera med barnen om vad de tyckte. Vi frågade även om de hade fått leka med någon som de aldrig brukade leka med annars och det var några enstaka barn som hade fått det. Vi frågade även om de tyckte att det var bra eller dåligt att man fick prova på något som man kanske inte brukar leka med annars. Barnen tyckte att det var bra för då kanske man upptäcker något nytt som man kanske inte skulle gjort annars.

Utvärdering av aktivitet

De två barnen som fick korten med utklädningskläderna lekte inte som vi hade förväntat oss utan de bara klädde på sig alla kläder och sedan tog leken slut. Dock kan detta vara en lek för dem även om vuxna inte ser det som det. Svårigheten för oss blev här hur vi skulle motivera dem att utveckla leken utan att styra dem. Pojken tog vid ett tillfälle på sig en brudslöja och stod och speglade sig med ett leende på läpparna. Flickan skulle klä ut sig till konstapel. De berättade båda två att de tycker om att klä ut sig såhär för att som de sa ”andra tycker att vi är roliga då!”. Frågan är vad som är roligt? Är det förlöjligandet av normbrottet? Enligt Karlson (2003) leker barn ofta könsuppdelat och hon anser att den så kallade fria leken i allmänhet leder till könssegregerade val då förskollärare oftast inte ifrågasätter barnens val av kamrater

eller lekar. Hellman (2010) menar att leken ofta kontrolleras av förskollärarna genom rummets möblering och gruppindelningar och det gjorde vi väl i det här fallet. Men vi ville inte tvinga på barnen något de absolut inte ville göra, bara uppmuntra till något nytt.

Då barnen som lekte med djuren genast började sortera dessa efter storlek och sort fick det oss att fundera på om det var något de brukade arbeta med när de tränar på matematik, och att de trodde att det var det vi var ute efter. Henkel och Tomičić (2009) poängterar att leken påverkas av vilka saker som ligger framme och när barnen inte introduceras för leksakerna och får en förklaring om hur de ska användas leker de oftast som de brukar.

Brodin och Hylander (2011) skriver att vissa barn kan behöva hjälp med att förstå tidsbegrepp och rytm. De behöver få förklarat för sig vad det är som ska hända nu, hur detta skall gå till och vad som ska hända efteråt. I övergångarna från en aktivitet till en annan kan en hjälpande hand eller ett ögonkast vara ett bra stöd. Men vi kunde ha varit tydligare i vår förklaring om hur länge 15 minuter kan tänkas vara utifrån deras närliggande erfarenheter, till exempel jämfört med hur långt ett barnprogram är.

Övning 4

Syfte

I den fjärde och sista övningen fick barnen skapa sin egen sagovärld. Syftet med detta var att se om och hur barnen beskrev huvudrollsinnehavarna. Skulle de beskriva sina sagofigurer enligt normerna eller helt tvärtemot? Skulle de berätta om sagornas typiska könsroller där flickor är söta och snälla och där pojkar är modiga? Här fick barnen möjligheten att tillsammans använda fantasin och samarbeta med varandra. Här ville vi att barnen skulle få möjlighet att leka friare, utan vuxenstyrning, än i de tidigare aktiviteterna som genomförts. Vi arbetar tillsammans med barnen vid övningens start, men sedan får de fria händer. När vi sitter tillsammans med barnen ger vi dem olika förslag på vad som kan finnas i världen, vad huvudpersonerna är och vilka egenskaper de har. Denna aktivitet förlades till slutet då vi ville se om deras fantasi satts i rullning.

Genomförande

I denna aktivitet arbetade vi tillsammans med sex stycken barn. Det första de fick göra var att hitta på en eller flera huvudpersoner. Det kunde vara både en människa eller ett djur. Nästa steg var att hitta på hur personen var. Vi undvek att låta barnen beskriva utseendet då vi ansåg att detta var onödigt då vi kände att det går ifrån syftet och genustänket. Vi ansåg att det inte var relevant att lägga vikt vid utseende utan ville i stället fokusera på egenskaperna. De fick bestämma ålder och egenskaper såsom att personen kanske var envis eller hade stor fantasi. Därefter bestämde barnen om personen hade en vän och vem denne i så fall var. Efter detta fick de hitta på ett namn på landet där personen och hans vän bodde och hur detta ställe såg ut. Utifrån detta fick barnen bygga upp historier om denna värld. Här var möjligheterna oändliga. Fanns det monster? Fanns det något magiskt? Fanns det andra liknande världar? Gick de att koppla ihop? Frågorna som ställdes utgick från vart barnens fantasi tog oss. Slutet på historien fick barnen bestämma själva genom att leka. Hellman (2010) menar att barn lär sig de kulturella betydelserna av flickighet och pojkighet genom leken. När de normerna bryts eller ifrågasätts blir de synliga.

Barnen fick välja själva om de ville leka fritt, om de skulle spela teater eller om de skulle använda sig av handdockor för att fortsätta historien.

Det var inget tvång att vara med och leka efteråt utan helt valfritt. Förhoppningen var att de skulle tycka att upplägget var kul och att de ville utveckla sina egna historier. Henkel och Tomičić (2009) menar att rummets utformning och utseende spelar stor roll för vilka sorts lekar barn leker. Det är hur leksakerna introduceras för barnen som påverkar hur de använder dem. Just därför hoppades vi på att våra tidigare aktiviteter hade startat någon form av effekt där barnen såg fler möjligheter i sin miljö än hinder. Hellman (2010) menar dock att de vuxnas påverkan på miljön aldrig kan undvikas, det viktigaste är tillgången till möjligheter och rikligt med material. Därför befann vi oss i lekhallen där barnen inte bara hade tillgång till utklädningskläderna utan även leksaksdjur, tågbanor och klossar. Dessa fick de använda fritt i leken.

Utvärdering av aktivitet

Vi hade ett positivt förhållningssätt till aktiviteten som skulle göras och förklarade upplägget tydligt. Vi försökte göra denna övning till något spännande och annorlunda genom att vara delaktiga med barnen och gav många olika förslag på hur världen skulle kunna se ut och vad som fanns där i. Under arbetets gång var det några barn som var mer aktiva än andra, men vi var noga med att fråga alla barn om deras åsikter så att alla skulle få säga sin mening, utan att för den skull dämpa de aktiva. Vi var noga med att regelbundet påpeka att vi måste samarbeta och att alla måste vara överens. Henkel och Tomičić (2009) påpekar att ha en jämställd grupp inte innebär att ha lika många pojkar som flickor utan att deras personligheter och egenskaper kompletterar varandra och att alla får utrymme till att aktivt delta.

Efter att ha skrivit ner barnens idéer lästes alla punkter igenom högt för att kontrollera ytterligare en gång att alla var överens. Vi sammanfattade sagan för att påminna barnen om vad vi skrivit och med en baktanke om att de förhoppningsvis skulle kunna utveckla och spinna vidare på detta i sin kommande lek.

Vi öppnade upp för fri lek i den största leksalen i huset och där hade barnen tillgång till alla utklädningskläder som vi hade plockat fram i förväg. Henkel och Tomičić (2009) menar att rummets utformning kan underlätta för barnen i deras identitetsskapande, men även återskapa de traditionella könsrollerna. Hur rummet är färgkodat kan spela stor roll för vem som leker var, då författarna skriver att färgerna i dagens samhälle inte tillhör alla. Generellt får flickor bära ljusa och färgglada nyanser och pojkar mörkare. De utklädningskläder vi hade plockat fram var visserligen färgglada, men var allt ifrån riddare och vampyrer till clownar och djur, vilket vi ansåg vara positivt. I den stora klädhögen fanns det verkligen något för alla, vilket även författarna uppmuntrar till. De menar att forskollärare skall introducera alla sorters färger på kläder och i utformningar av rum och miljö oavsett om det är pojkar eller flickors. Davidsson (2008) anser att den fysiska miljön påverkar barns lärande och utveckling genom att den antingen öppnar eller begränsar barnet och vad det kan använda rummet till. Leksalen vi befann oss i var stor och öppen och målad i neutrala färger. Möbleringen var sparsam och funktionell då salen även fungerar som samlingsrum då alla avdelningar i huset samlas tillsammans. Detta kan naturligtvis ha påverkat leken då inga extra möbler, kuddar eller dylikt togs in. Endast utklädningskläder och det material som redan fanns i rummet erbjöds.

Vi försökte i så liten mån som möjligt styra barnen till att leka just dessa karaktärer, men det var det som hände. Dock såg vi att leken tog olika riktningar med vår saga som grund. Vi båda försökte vara med i leken och klädde ut oss, men blev inte riktigt insläppta. Hellman (2010) talar om att förskollärarna oftast inte bör blanda sig i barnens lek för att inte störa och för att barnen skall få göra egna erfarenheter och utvecklas. Att barnen inte släppte in oss i leken kan därför vara att de är så vana att leka själva utan vuxnas inblandning att de tyckte att vi bara kom och störde. Tyvärr frågade vi inte barnen i utvärderingen om varför de inte släppte in oss. Visade vi dem att vi ville vara med eller trodde de att vi lekte en egen lek?

Vi lät barnen leka fritt i cirka en halv timme innan vi blev tvungna att runda av på grund av att det snart var dags för schemalagd utelek. Vi ville hinna med att samla ihop oss och få hjälp av barnen att utvärdera denna och tidigare aktiviteter för att kunna utgå från deras tankar och reflektioner som grund i vårt arbete.

Barnens sammanfattning av denna övning var att det var roligt att hitta på egna saker och att fantisera. Dock hade ett av barnen velat att vi skulle skrivit en längre saga för det var roligt, trots att det var jobbigt att sitta still så länge.

Vi avslutade diskussionen med att fråga de barn som hade gjort flera aktiviteter med oss vad de tyckte om upplägget.

-”Vad de tyckte ni om att bli styrda av oss på det här sättet?”

”Lite tråkigt, för då får man inte göra som man vill...”

-”Vad kunde vi ha gjort annorlunda?”

”Allt är annorlunda för vi har aldrig gjort såna här saker.”

Vi försökte fråga vidare om hur de menade med sina svar, men fick inte någon ytterligare förklaring då de helst ville fortsätta leka. Kanske kunde vi gjort utvärderingen på ett annat sätt, vid ett annat tillfälle och med en annan metod? Vi har ställt oss frågan i efterhand om varför vi hela tiden valde att enbart sitta och prata med barnen om vad de tyckte. Vi hade ju kunnat vara mycket mer kreativa i detta och låtit barnen måla sina upplevelser till exempel. Genom att bara sitta och diskutera med barn i deras ålder kan situationen uppfattas som pressande och tråkig, vilket medför att de inte alls är villiga att svara på några frågor.

6. Diskussion

I början av arbetet var vi osäkra på om arbetet skulle ha normkritik eller genusperspektiv som inriktning. Med tiden inriktades arbetet mer och mer på normkritik, eftersom det passar oss då vi båda är personer som gillar att utmana våra egna förutfattade meningar. Vi tror det är viktigt att göra det för att utöka sin kunskap och medvetenhet. Om man aldrig erkänner för sig själv att man inte vet och kan allt, aldrig vågar kasta sig ut i det okända och aldrig ifrågasätter det man tar för givet lär man sig aldrig något nytt och kan därmed inte utvecklas. Vi startade detta arbete med en föreställning om att barn inte tänker på sig själva ur ett genusperspektiv. Vi ville därmed utmana dem i deras tankar om hur man kan leka och med vad. Vi tänkte att diskussioner skulle kunna uppstå om att de tyckte att vi hade konstiga idéer och att de skulle protestera. Vad fel vi hade! Barnen utmanade istället oss i våra tankar och förutfattade meningar. De protesterade mot det de tyckte var fel, kom med egna förslag om hur man skulle kunna göra och ifrågasatte oss.

Framförallt i den andra aktiviteten vi genomförde blev det väldigt tydligt att våra förutfattade meningar inte stämde och ett barn sade då till oss på skarpen att ”man faktiskt kan göra som man vill!”

Detta arbete har varit väldigt intressant och vi har fått större insikt i hur barnen tänker om de typiska pojk- och flicklekarna. Genom detta arbete har vi även blivit ännu mer övertygade om att genusarbetet aldrig kan bli mättat, vi måste fortsätta att arbeta aktivt redan på förskolan för att motverka att de traditionella könsrollerna följs. Barn påverkas redan i tidig ålder av reklam och av sin omgivning och det ligger ett stort ansvar på oss förskollärare att visa barnen att inget är rätt eller fel. Alla kan leka med allt, inget är särskilt förbehållet ett visst kön. Jämställdhetsarbetet består i att pedagogerna blir mer medvetna – inte att barn väljer som pedagogerna önskar. Vi vill ju gärna att barn gör könsöverskridande val, men de kan också välja att leka traditionella lekar. Barn måste inte välja icke-traditionellt för att jämställdhetsarbetet skall ses som framgångsrikt. Genom att ha ett öppet sinne skapar vi förståelse för andra, ser individen och skapar större möjligheter för våra barn och elever.

Utifrån detta arbete har vi fått större insikt i hur viktigt det är att utveckla sitt eget arbete med jämna mellanrum. Genom att man som pedagog ständigt undersöker och utvecklar sitt arbete, utvecklas även verksamheten. Kontinuerlig uppdatering, diskussioner med sina kollegor, samt öppenhet tror vi är gynnsamt för både personal och verksamhet. Den viktigaste läxan vi tar med oss är hur lätt det är att börja utvärdera barnen istället för oss själva. Alltför många gånger har vi diskuterat barnens utveckling, deras kommentarer och ageranden för att sedan minnas att deras beteenden inte har någon relevans för hur vi ska arbeta med genus. Vårt arbete ska vara kontinuerligt oavsett barnen har för tankar och utgångspunkter kring ämnet.

Vi har under utvecklingsarbetets gång granskat vår egen utveckling och funderat över vilken riktning vi vill ta arbetet. I början var vårt fokus på barnen och deras utveckling, men vi tänkte om och insåg att det är förskollärarnas ansvar att se över sig själva och vad de gör för att ge barnen de bästa förutsättningarna. Lenz Taguchi, Bodén och Ohrlander (2011) menar att för att en förskollärare ska kunna arbeta för ökad jämlikhet behöver denna låta sig utmanas i sin pedagogiska praktik. Därför valde vi att lägga fokus på oss själva som blivande förskollärare istället. Vi använde oss kontinuerligt av dokumentationen som en grund för att följa vår egen utveckling. Under resans gång såg vi hur vårt eget beteende förändrades mellan första övningen och sista övningen. I början var vi inte lika självsäkra eller avslappnade. Vår egen nervositet gjorde att den första övningen inte flöt på lika bra som den sista övningen gjorde.

Björndal (2005) menar att en person som aldrig utvärderar sig själv hela tiden kommer att upprepa samma beteende, utan att reflektera över om det är positivt eller negativt. Motsatsen till detta är att vara självkritisk och om en pedagog är det så menar Björndal att denna är intresserad av att förbättra sitt eget sätt att arbeta på. Björndahl skriver dock att en utvärdering inte har ett slut utan det är en pågående process. Det är ett konstaterande av vad som händer, som sedan går vidare till ett övervägande och slutar med tankar om förbättring. Genom att tillsammans med sina kollegor diskutera och problematisera begrepp som kön, genus och jämställdhet kan man hitta nya perspektiv och därmed nya pedagogiska lösningar i arbetet med jämställdhet vilket i slutändan är gynnsamt för hela verksamheten. Medvetenheten om att genusstrukturer finns både i organiserad och i fri lek är avgörande för att vi

skall kunna förändra. Det är viktigt att alltid ha genustänket i bakhuvudet och arbeta därefter. Det skall komma naturligt och vara en del av vardagen.

Vi måste organisera vår verksamhet på ett sådant sätt att dessa strukturer kan förhindras. Ett tydligt jämställt arbetssätt med genomtänkta strategier och planering där vi ser över material och miljö, samt kritiskt granskar både vårt eget beteende och vår verksamhet kan vara lösningen. Vi bör se över miljön både ute och inne. Hur bjuder den in till lek? Vilka förutsättningar och möjligheter ger den till normöverskridande lekar och hur visar det sig? Hur presenterar vi dessa lekutrymmen för barnen? Att blanda olika material i olika miljöer kan göra leken mindre könsuppdelad, barnen får använda sin fantasi mer och lekvärldarna vidgas. Värdegrundsarbetet kräver ständigt kritiska reflektioner, framförallt för att synliggöra normer som begränsar barns utveckling. Ett gott jämställdhetsarbete visar på pedagoger som är väl medvetna om och problematiserar strukturer och stereotyper. Samt arbetar för att dessa motverkas.

Vi anser att detta arbete är pedagogiskt relevant då man redan i förskolan ska arbeta för att jämställdhet och genus är två självklara begrepp. Vi har av egna erfarenheter en uppfattning om att detta arbetssätt har en tendens att försvinna längre upp i skolgången. I Lpfö 98/10 står det skrivet att förskollärarna ska arbeta aktivt för att bemöta båda könen lika och inte begränsa barnen från att prova nya saker och utveckla sina förmågor. På förskolan tror vi därför att det går lättare att lägga en grund för detta arbetssätt. Värdet i detta arbete är att andra förskollärare kan få inspiration till aktiviteter och lekar som kan vara en bra introduktion eller ett stöd i deras arbete med genus och jämställdhetsarbete.

Referenslista

APA-manualen enl. Mälardalens Högskola. <http://www.mdh.se/hvv/student/exjobb>

Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber.

Brodin, J. & Lindstrand, P. (2008). Alla kan vara med i en tillåtande lekmiljö. I A. Sandberg (red.).(2008). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.

Brodin, M., Hylander, I. (2011) *Att bli sig själv. Daniels Sterns teori i förskolans vardag*. Stockholm: Liber.

Davidsson, B. (2008). Skolans olika rum och platser sett ur ett barns perspektiv. I A. Sandberg (red.).(2008). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken- för småskaliga projekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Hedlin, M. (2010). *Lilla genushäftet 2.0. Om genus och skolans jämställdhetsmål*, Kalmar, Växjö, Linneuniversitetet.

Hellman, A. (2010). *Kan Batman vara rosa?* Acta Universitatis Gothoburgensis.

Henkel, K. & Tomičić, M. (2009). *Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2*. Tallin: OLIKA förlag.

Lenz Taguchi, H., Bodén, L. & Ohrlander, K. (red.)(2011). *En rosa pedagogik- jämställhetspedagogiska utmaningar*. Stockholm: Liber.

Karlson, I. (2003). *Könsgestaltningar i skolan. Om könsrelaterat gränsupprätthållande, gränsuppluckrande och gränsöverskridande*. Linköpings Universitet.

Karlsson, R. (2008). Lekens form och innehåll- gestaltningar av demokratiska aspekter i en förskolekontext. I A. Sandberg (red.).(2008). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.

SOU 2004:115. (2004). *Den könade förskolan- om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Delegationen för jämställdhet i förskolan. Stockholm: Fritzes.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. (reviderad 2010). Stockholm: Fritzes.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.

Ärlemalm- Hagsér, E. (2008). Skogen som pedagogisk praktik ur ett genusperspektiv. I A. Sandberg (red.).(2008). *Miljöer för lek, lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1 Brev till vårdnadshavare.

Hej alla vårdnadshavare!

Vi heter Susanne Bergh och Caroline Karlsson och vi studerar vår sista termin på lärarprogrammet på Mälardalens högskola. Just nu håller vi på med vårt examensarbete där målet är att vi som blivande pedagoger skall utveckla vårt arbetssätt med genus. Arbetssättet öppnar upp för nya kamratval och aktiviteter vilket innebär att barnen får möjlighet att utveckla sin fantasi och nyfikenhet till att prova på nya saker i leken. Vi kommer att befinna oss på förskolan under fyra arbetstillfällen, då vi kommer att genomföra olika aktiviteter tillsammans med barnen. Däribland teater, olika lekar och bokdiskussioner som handlar om genus och förståelse för andra individer.

I vårt arbete tänker vi dokumentera detta skriftligt, men vill också gärna ha möjlighet att filma och fota. Därför vill vi be om ert tillstånd till detta. Allt insamlat material kommer endast att användas till detta arbete. Inga namn kommer att nämnas och barnen kommer få välja själva om de vill delta. I slutet av terminen kommer arbetet redovisas inför vår klass samt examinatorn.

Var vänlig och fyll i denna blankett och lämna in till personalen på förskolan senast den 14 mars!

Namn på barn:

Ja, mitt barn får filmas och fotas. Materialet får även visas på redovisningen av arbetet.

Nej, mitt barn får inte filmas eller fotas.

Ja, mitt barn får filmas och fotas. Men materialet får inte visas på redovisningen, utan endast användas som underlag för arbetet.